

Kassai János Antal

Joannes Antonius Cassoviensis

A nagy *Rotterdamii Erasmus* (és a humanitas *Erasmiana*) magyarországi relációi kellő hangsúllyal ismereteseek. Személyi híveinek, szellemi követőinek maroknyi csapata élesen kirajzolódik a *Hunyadi Mátyás* váratlan halálával kezdődött, és a mohácsi várható tragédiával tetőzött történelmi zűrzavarból.

A legkiválóbbak egyike *Joannes Antonius Cassoviensis*, azaz *Kassai János Antal* orvosdoktor, akinek volt szerencséje Baselben a hipokonder *Erasmust* gyógyítgatva, annak figyelmét a magyarok felé irányítani, majd a fiatal, beteges *II. Lajos* udvari orvosa lenni, végül a sors bona gondviselésnek beillő jóvoltából őt 1526 előtt Lengyelország felé elhagyni, hogy ne kövesse a mezőre, ahonnan kevés

valószínűség volt az ágyútűz és a felhőszakadás kettős özönéből kimenekülni.

Dózsa György, Mohács és ami utána következett: makacsul visszajáró monografikus témák. A diplomácia és a harcmező képzeletbeli sakktábláján a történészek azóta is „variálgatnak”, hogyan lett volna kiút a királlyal országvesztes „matt helyzet”-ből, ha az erőfelmérő lépések átgondoltabban követik egymást? Utólag a felkiáltójelek meggömbülnek, a kérdőjelek kiegyenesednek, és fordítva.

Szabad legyen a kor margójára ismert adalékul megidézni az erasmista orvost, életzáró esztendejének több mint négyszázadik fordulóján.

Kassán született valószínűleg 1499-ben. Alsó iskoláit itt, a felsőket a legkönnyebben elérhető Krakóban kezdte, ahol 1517-ben „baccalaureatus artium”, azaz a szabadművészetek koszorúsa. Lengyelországból Pádua felé vette útját, az orvosi fokozat megszerzésére. Diákoskodásának a dátum szerinti megosztottságában az életrajzírói távolról sem egységesek.

Weszprémi Succintája dátum nélkül említi Baselt és Páduát. Veress Endre szerint (olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221—1868) „... 1515-ben orvosi diplomát a páduai egyetemen a kassai származású Antonius János, aki oda Krakóból jutott”. Herczeg Árpád a Szumowski fordításának lábjegyzeteiben szintén nem említi dátumot. Velük szemben Horváth János (Az irodalmi műveltség megosztása) az 1522-es évet valószínűsíti, Trencsényi-Waldapfel Imre pedig (Humanizmus és nemzeti irodalom) határozottan az 1524-es esztendőt jelöli meg az orvosi doktorátus kiérdemlésére. Közben megfordult a freiburgi és tübingi egyetemeken is. Az viszont vitathatatlan, hogy Erasmusszal Baselban 1524-ben ismerkedett meg. A nagy humanistát hólyagkó-rohammal kezelte sikeresen. Betegségének sok volt a pszichogén komponense, mert a Kassaitól kapott „leo astrologicus” birtokában a rohamai enyhültek. Érdekes mód a nem orvos szerzők (Horváth és Trencsényi-Waldapfel) epekórohamot említenek, holott Verzár Frigyes professzor félreérthetetlenül idézi „... ad curandos calculi genitaliumque dolores...” a korabeli levelet. (Erasmus Rotterdamus magyar orvosa és magyar barátai. Debreceni Szemle. 1940.)

Baselből Krakó városába indult, ahol feleségül vette az egyik híres aranyműves leányát. Az ő apja is vésnök volt, innen lehetett az ismeretség. Utána rövid időre Magyarországon találjuk, a beteges Jagelló-ivadék magyar király udvari orvosa. A király kezeléséről írásos emlékek nincsenek, az viszont tény, hogy Erasmus földije, Mária királynő rajta keresztül ismerkedett meg a nagy kötelezetlen humanista műveivel. A mohácsi csatavesztés évében Kassai már I. Zsigmond lengyel király (II. Lajos nagybátyja) orvosa. Az 1526 januárjában kelt levele Mária királynő gyóntató papját, a kiváló Henczel Jánost ajánlotta Erasmus figyelmébe. A Mohács utáni, 1572. április 1-én írott soraiából: „A Galénosz-fordításért — Galeni exhortatio ad bonas artes, praesertim medicinam etc. — és egyben mindmegannyi leveléért, melyet nagyságod nekem küldött, hálás köszönetem, ahogy illik... Nem is kö-

zönséges lehetőségek vártak Magyarországon, legalábbis a jelenlegi, szenvedésekkel terhes metamorfózis előtt, melyet, úgy vélem, Ursinusunk Pisóval együtt jól lefestett előtted, tehát nem kell bővebben magyaráznom... Meghívtak János királyhoz orvosnak; én azonban nem merem szabadságommal együtt a biztonságomat is a vásárra vinni”.

Tehát Erasmus, II. Lajos és I. Zsigmond után Szapolyai János is páciensnek kínálkozott, azonban tanácsosabbnak tartotta nem vállalni a Blandrata-szerepet, vagy a Martinuzzi-sorsot.

Közben Erasmusszal a levelező kapcsolata intenzív maradt. A jelentős lengyel humanisták Critius András Przemysl püspöke, Tomicki Péter Krakó püspöke, Szydłowiecki Kristóf kancellár, Kassai kezelőorvosuk révén kerültek a nagy humanistával írásbeli ismeretségbe.

Kassai jószemű politikusként mérlegeli a török árnyékában Ferdinánd és Szapolyai között a trónért marakodás belátható következményeit, ezért főleg Szydłowiecki és Erasmus tekintélyét igyekszik latba vetni az ellentétek elsimítására. A lengyel kancellárnak írta 1527-ben: „Imádkozom érte, hogy amiben most a legjobb király parancsából fáradozol, sikerüljön”. Másutt írja: „Remény van rá, hogy a mi krakkói palatinusunk elcsendesíti ezeknek a fejedelmeknek a dühét, akik most háborút készítenek elő; bízunk benne, hogy az ő közvetítésével megegyezés jöhet létre Ferdinánd és Magyarország királya között”. Sajnos, a reményei nem váltak be, ezért Tomicki alkancellár 1528-ban azt kényszerül írni Erasmusnak, hogy Antoniust súlyos lelkibetegség támadta meg. Vigasztalást és gyógyulást csak a családi harmóniában talált. Erasmus válaszlevelében írta: „Hogy Magyarország viszonyai ilyen zavarosak, sajnálom, már csak temiattad is, mert kívánom neked, hogy érdemed szerint boldogság és békesség kíséren. Mivel tanácsomat kéred: ha fejedelmek ügye döntés előtt áll, a magam részéről egyik oldalhoz sem állnék heveskedve”.

Erasmus műveinek dedikálása irányosan sokatmondó. Laski Jeromosnak ajánlotta a Modus orandi Deumot, Thurzó Eleknek a Plutarchos-fordításokat, Thurzó Szaniszló püspöknek a Pliniuskiadását, Szydłowiecki kancellárnak a Linguát, Kassai orvosbarátjának stílszerűen a Galenus-fordítását, mely „vagyont érő aragnál is értékesebb” számára. A nagy humanista kezdetben makacs naitivással hisz a törökkel való megegyezés lehetőségében, illetve azoknak észérvekkel a keresztény hitre való megtérítésében. Később Ferdinánd és Szapolyai megegyezésében, illetve a magyarok megsegítésében, de keserűen kell tapasztalnia (ahogy azt Critiushoz írja: „A speyeri gyűlésben tettek ugyan javaslatot arra, hogy Ferdinánd király támogatására pénzt gyűjtsenek. De csodálatos, milyen süket fülei vannak Germániának, ahányszor arról esik szó, hogy adnia kell. Miközben a mások baját ki-ki tétlenül és gondtalanul nézi, a tűzvész mindenkit elérhet”.

Kassai kezelő orvosi minőségében a De tuenda bona Valetudinae Carmen c. „egészségügyi felvilágosító” versét ajánlotta Tomicki Péter püspök-

alkancellár barátjának. 1535-ben pedig elégiával siratja elvesztését.

Ultima consolatióért csodált mesteréhez fordul: „Ha kérned, hogy vagyok-e és mivel foglalkozom, hát megvolnék, csak amíg hajszás orvosi praxisom özönével, elégítem ki a kéréseket, a magam amúgy is megcsappant erőit őrlöm fel, és nem is kevésé. Az udvarnak is búcsút mondtam”. (*Szepessy Tibor* levélfordításai.) Erre már válasz nem érkezhett, 1536-ban meghalt a címzett. Az *Erasmus* halálára írott elégiájával kicsit önmagát is temeti. Nagy barátjait sirató költeményeit Krakóban adták ki. A *Luctu Pannoniae c. epigrammasyűjteményt* szintén ott, 1544-ben.

Miként az egyetemi éveinek hely- és időelosztásában, úgy a halálának dátumában sem egységesek az életrajzírók. *Weszprémi* idézi a *Janics Kelemen*ről írott Gyászdalokat, amely szerint szülőföldjén halt meg 1544-ben. (In patria solo vitam an. 1544 clausisse.) *Herczeg Árpád* hivatkozik a Lengyel Tudományos Akadémia szerkesztésében megjelent Életrajzi Lexikonra (Słownik Biograficzny, 1935.), amely szerint 1547-ben még élt, de 1549-ben már nem. Ezzel szemben *Horváth János* és *Trencsényi-Waldapfel* nem foglal állást, *Molnár Béla* 1549-et állít és *Verzár Frigyes* munkáira (Pesti Napló 1936, Debreceni Szemle 1940) támaszkodva valamennyi magyar lexikon szerint 1563-ban halt volna meg. A nagy eltérésre magyarázatot eddig nem sikerült találni. Annál kevésbé, hiszen a két dátum közé eső csaknem húsz esztendő történéseiről ez utóbbiak sem tudósítanak. Ugyanakkor nem tartották szükségesnek cáfolni, illetve módosítani *Weszprémi* és *Herczeg* közvetett állításait.

Kassai Antal orvosdoktor személyének jelentőségét életrajza jelesen bizonyítja. Odakívánczik — halálának dátuma körül támadt tisztázatlanságtól függetlenül is — a megújuló mohácsi témakörhöz. Egyéni sorsával azon szerencsések egyike, aki túlnőtt országa határán és egy európai szellemi mozgalom tudhatja magáénak. Uralkodói udvarok orvosaként napi munkája mellett igyekezett a hazájáért valami pozitívat tenni abban a korban, amelyről főleg negatív emlékeink maradtak.

Szállási Árpád dr.